

Наталія Толочко, канд. наук із соц. ком., доц.,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород,
nataliia.tolochko@uzhnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-9828-9687>

ОСОБЛИВОСТІ ТЕЛЕПРОГРАМ ДЛЯ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ЗАКАРПАТТЯ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: суспільне телебачення, регіональні медіа, повномасштабна війна, етноспільноти, інформаційна безпека.

Національний медіаринок зазнав суттєвих змін в умовах повномасштабної російсько-української війни: стрімко збільшуються обсяги контенту, використовуються нові формати; скорочується аудиторія традиційних медіа; зменшуються обсяги рекламного ринку; редакції проживають кризові періоди тощо. Крім цього, українська медіасистема поступово трансформується на шляху вступу нашої держави до ЄС, у мовах застосування нових законів «Про медіа», «Про національні меншини (спільноти) України». Серед іншого, приділяється увага мові ЗМІ, забезпеченню прав етносів, у тому числі права на інформацію.

Закарпатська область є багатонаціональною, полікультурною, а регіональні медіа, що працюють тут, мають тривалу традицію іномовлення. Відтак актуальним є дослідження контенту, що виходить для національних меншин, та змін, що відбуваються на медіаринку у зв'язку з війною, в контексті оновленого законодавства. Відповідно, метою цієї розвідки є аналіз телевізійних програм для нацменшин Закарпаття і про них, представлених в ефірі суспільного регіонального телеканалу «Суспільне Ужгород» та приватного «TV21 Ungvár».

Етнонаціональній тематиці в медіа приділяють увагу українські науковці Ю. Бідзіля, М. Мушинка, В. Габор, Н. Сидоренко та інші. Дослідження друкованих та аудіовізуальних ЗМІ для етноспільнот узагальнено в колективній монографії кафедри журналістики УжНУ. Різні аспекти функціонування телебачення, зокрема на регіональному рівні, вивчають О. Білоус, О. Головчук, О. Джолос, П. Дворянин, І. Пенчук, Є. Соломін тощо. Утім проблематика медіа нацменшин досі потребує системного наукового аналізу.

Закарпаття є поліетнічним прикордонним регіоном, що став тиловим та прийняв сотні тисяч внутрішньо переміщених осіб. Наприкінці березня 2022 р. таких людей було більш ніж 380 тисяч, а в січні 2023 р. в області реєстрували понад 150 тисяч осіб, які рятуються від війни [3]. Щодо етнічного складу населення області, крім корінної нації – українців, – найбільш чисельними етноспільнотами в різні роки були угорці, румуни, євреї, роми, чехи і словаки, німці, росіяни. У період незалежної України, відповідно до всеукраїнського перепису населення 2001 року, в області проживали представники понад 100 національностей і народностей, зокрема, найбільша в Україні угорська спільнота (12,1% від населення краю), єдина в Україні – словацька (0,5%), одна з найбільших – румунська (2,6%), чисельна ромська громада (1,1%) [1]. Найбільша кількість програм для них у період незалежної України була представлена на обласному телебаченні. До 2018 р. на колишньому телеканалі «Тиса-1» виходив контент угорською, словацькою, румунською, німецькою, ромською, російською. Загалом українською велося орієнтовно 80 % програм, іншими мовами – близько 20 % [5, с. 63]. У процесі перетворення обласної телерадіокомпанії у філію Суспільного мовника кількість передач зменшилася через зміни у програмному наповненні, юридичні перетворення, кадрові проблеми тощо. Склалася ситуація, за якої спорадично виходив контент для угорців, а для інших меншин – тільки по одній програмі замість двох-трьох, як раніше [2, с. 273-274].

Під час повномасштабної війни закарпатська філія Суспільного стала бек-офісом. Вона одна з трьох в Україні продукує контент мовами етноспільнот, що набуває особливої ваги в контексті інформаційної безпеки України та її євроатлантичних прагнень. З 24 лютого 2022 р. вихід телевізійних програм для угорців «Magyar szó/Угорське слово», румунів «Acasă la români / У румунів вдома», німців «Mit eigenen Augen / На власні очі», словаків «Slovenské pohľady / Словацькі погляди», ромів «Романо Джівіпен» і дайджест «EthnoVision» призупинили, а тематика нацспільнот була представлена у форматі інформаційних сюжетів, репортажів, інтерв'ю, сторителінгу, що є складовою інформаційних програм або транслюються окремо. Прикметно, що спеціальні передачі для меншин почали відновлювати у травні 2022 р., утім до березня 2023 р. довоєнних обсягів досягти не вдалося.

Проаналізувавши контент «Суспільне Ужгород» про і для етноспільнот, спостерігаємо часте використання сторителінгу в інформаційних матеріалах, а також традиційні жанри – репортаж, інтерв'ю, бесіду. Щодо тематичного наповнення, зафіксовано звернення до тем ВПО, благодійної допомоги, військових із числа меншин, а також культури, історії, спорту. Наприклад, одним із перших у 2023 році вийшов репортаж про відзначення Різдва румунською громадою Закарпаття. У межах угорськомовної програми «Magyar szó/Угорське слово» журналісти підготували кілька історій про етнічних угорців, які служать в ЗСУ, а також матеріали історичної проблематики. У передачі для німців «Mit eigenen Augen/На власні очі» висвітлювали благодійну допомогу, культурні події, розповідали про німецькі родини, депортовані в період СРСР, а також про ВПО, які мають німецьке коріння тощо. Програма «Романо Джівіпен/Ромське життя», використовуючи сторителінг, презентує історії ромів, які рятуються від війни на Закарпатті, а також волонтерів, благодійників, котрі допомагають переселенцям. Позитивним прикладом, що слугує інтеграції етносів, спонукає до вивчення української мови і культури, є матеріали, в яких представники етносів діляться досвідом життя в Україні, вивчення державної мови, роботи в україномовному середовищі (випуски про угорця, вірменку, грузина). Проблемні питання, пов'язані з національними громадами, висвітлювали і в регіональному марафоні.

Варто зазначити, що з часу створення Суспільного мовлення спостерігаємо посилення уваги до тематики національних спільнот в ефірі комерційних телеканалів Закарпаття. Це зумовлено, з одного боку, бажанням виділитися з-поміж конкурентів, а з іншого – відтоком кадрів із колишнього державного каналу внаслідок його реформування [2, с. 266]. До прикладу, в ефірі угорської частини телеканалу «21 Ужгород» – «TV21 Ungvár» представлені інформаційні, суспільно-політичні, розважальні, спортивні програми угорською мовою. У період повномасштабного вторгнення вони продовжували виходити, а також створювали нові, наприклад, «Menekültek Kárpátalján/Переселенці на Закарпатті». Кожен випуск, хронометражем 4-6 хв., присвячено історії одного чи кількох українців, із якими спілкується журналіст. За форматом програма має ознаки сторителінгу та є важливою для актуалізації проблем, із якими стикаються українці під час війни. Водночас

зазначимо, що значним недоліком угорськомовних передач, що виходять для жителів Закарпаття на згаданому телеканалі, є відсутність україномовних титрів. Крім того, в багатьох програмах відчувається єдина інформаційна політика, зроблено акцент на ефективній діяльності угорської спільноти, підтримці Угорщиною Закарпаття. В ефірі телеканалу також представлена передача для ромів «Романо лав/Ромське слово». У період війни її призупинили. Загалом від початку виходу в 2019 до середини лютого 2022 р. вийшло 103 випуски, що доступні й на офіційному ютуб-каналі [6]. До слова, ця програма титрувалася угорською мовою, що значно збільшувало її аудиторію.

Отже, телеканал «Суспільне Ужгород» сьогодні утримує лідерство в регіоні за кількістю програм для різних етносів (контент для п'яти етноспільнот), але поступається приватному телеканалу «TV21 Ungvár» за кількістю різноматематичних передач та обсягами контенту (були представлені і продовжують вихід угорськомовні новини, програма про ВПО, а також кулінарна, політична, культурна, жіноча, туристична, освітня, спортивна програми власного виробництва і придбані в телеканалів Угорщини). На нашу думку, поряд із позитивними наслідками роботи «TV21 Ungvár» можуть виявитися й негативні: посилення інформаційного впливу на угорців Закарпаття з боку матірньої держави, що може бути небезпечним у перспективі, з огляді на інформаційні загрози. Вважаємо, що за таких обставин регіональний телеканал «Суспільне Ужгород» повинен потурбуватися про вдосконалення контенту, зокрема для меншин. Крім того, важливо враховувати національно-історичну та ментальну специфіку аудиторії, створювати не тільки інформаційні, розважальні проєкти, що зазвичай приваблюють глядачів, а й аналітичні, культурологічні, освітні програми для титульної нації, етноспільнот. При цьому дбати про утвердження демократичних цінностей, повагу до України, її історії й культури. Розвиток іномовного контенту на регіональному телебаченні в дозволенних державою обсягах є перспективним і в контексті євроатлантичних прагнень України, задоволення інформаційних потреб етносів тощо. Корисною, на нашу думку, була б співпраця українського суспільного мовлення, зокрема й закарпатської філії, з незалежними телерадіоорганізаціями за кордоном – насамперед із суспільними мовниками в сусідніх країнах (Угорщині, Словаччині, Румунії,

Польщі) з метою обміну актуальним контентом, навчання журналістів, інтеграції до західноєвропейського медіапростору.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнський перепис населення 2001. Сайт Державного комітету статистики. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 7.02.2023).
2. Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: монографія / Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.
3. Закарпатська область прихистила чи не найбільшу кількість переселенців — понад 380 тис. осіб. Мінрегіон: вебсайт. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/zakarpatska-oblast-pryhystyla-chy-ne-najbilshu-kilkist-pereselencziv-ponad-380-tys-osib/> (дата звернення: 02.11.22).
4. Суспільне Ужгород. YouTube: вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/@SuspilneUzhhorod/playlists> (дата звернення: 3.03.22).
5. Bidzilya, Y., Tolochko, N., Haladzhun, Z., Solomin, Y., Shapovalova, H. (2022) The problems in the development of public broadcasting in the polycultural borderland Region of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 11(53), 59–69. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.6>
6. TV21 Ungvar. YouTube: вебсайт. URL: <https://www.youtube.com/@TV21Ungvar/featured> (дата звернення: 5.03.22).